

HALUATKO TIETÄÄ LISÄÄ? TÄÄLTÄ PÄÄSET TUTUSTUMAAN AIKAKAUTEEN SYVEMMIN

LISÄTIETOA 1.

MAASEUDUN KASVATTAMAT

Köyhät ja varakkaat

Kivikaudelta asti asutettu Hyvinkään seutu oli 1800-luvun loppuun asti maatalousvaltaista. Yhteiskunnassa vallassa olivat aateliset ja papisto eli säätyläiset, jotka omistivat maata ja työllistivät talonpoikia, torppareita ja suuremmilla tiloilla työskenteleviä palkollisia. Lisäksi kiertävät käsityöläiset ja sotilaat muodostivat oman ryhmänsä. Ajan kuluessa säätyjen rajat muuttuivat ja ylimmät säädyt muuttuivat sivistyneistöksi.

Lapset nähtiin usein 12-vuotiaiksi asti sukupuolettomina olentoina, joille uskottiin jo pienestä pitäen ikään ja asemaan sopivia tehtäviä. Sukupuolettomuudesta huolimatta heitä ohjattiin sekä leikeissä että tehtävissä miesten ja naisten töihin: tytöt leikkivät nukeilla ja autoivat talon naisia, kun taas pojille annettiin puuhevosia ja pyssyjä, ja he autoivat miehiä pelto töissä. Lasten kasvaessa heidät otettiin mukaan vaativampiin töihin ja tehtävät opittiin kotona. Oli kuitenkin tavallista, että lapset lähetettiin piioiksi tai rengeiksi muihin taloihin. 15–21-vuotiaana lapsesta tuli täysi-ikäinen, mutta holhoojan valta jatkui usein aina naimisiinmenoon asti.

Lapsikuolleisuus ei katsonut säätyä. 1700-luvun puolivälistä lähtien lapsikuolleisuutta pyrittiin vähentämään palkkaamalla pitäjiin koulutettuja kättilöitä. Tavallinen kansa kuitenkin vastusti uudistusta, sillä ulkopuoliselle kättilölle ei haluttu maksaa palkkaa jo muutoinkin pienistä tuloista. Tästä huolimatta kättilöt vakiinnuttivat asemansa yhteiskunnassa ja 1800-luvulta

lähtien Suomessa on koulutettu ammattikätilöitä. Kätilöiden, parantuneen hygienian sekä kulkutautien taltuttamisen myötä lapsikuolleisuus saatiin laskuun.

Säätyläisten lasten elämään työ vaikutti vähemmän kuin talonpoikaisten lasten, vaikka hekin oppivat tilanhoitoon liittyvät tehtävät vanhempiaan ja työväkeä seuraamalla. Aikaa leikille ja opiskelulle jäi kuitenkin enemmän kuin maatalon lapsilla. Aateliston lapsia kasvatettiin säätynsä mukaisesti omaksumaan hillitty ja ylväs käytös. Pojat jatkoivat kotiopetuksen jälkeen usein upseerikouluun ja sotilasuralle. Tyttöjen kasvatusta tähtäsi hyvän aviovaimon ja talouden emännän osaan.

Maatalousyhteiskunnan kehitys oli hidasta, sillä sosiaalisiin suhteisiin vaikuttivat perinteet ja niiden seuraaminen. Lisääntynyt koulutus ja alkava teollistuminen muuttivat asenteita. Käytännössä vasta kansakoulun ja opiskelun juurtuminen osaksi yhteiskuntaa sekä maatalouden koneellistuminen 1920-luvulla vapautti lapset raskaammasta työnteosta.

Kansanperinne, uskomukset ja kehtolaulut

Lapsuuden kasvukausiin liittyi runsaasti kansanomaisia uskomuksia, jotka yhteiskuntajärjestykseen, esikristilliseen, vanhakantaiseen uskonnollisuuteen ja kristinuskoon. Osa uskomuksista elää myös nyky-yhteiskunnassa.

Vastasyntyneelle lapselle ja vanhemmille tuotiin lahjoja, esimerkiksi leivonnaisia ja ruokaa. Myös vieraat kestettiin hyvin, ja vieraanvaraisuus oli tärkeää lapsen tulevaisuuden kannalta: hyvällä mielellä kyläpaikasta lähteneet vieraat tuskin toivoivat lapselle pahaa. Maatalousyhteiskunnassa vallitsi ajatus, että maailmassa oli olemassa tietty määrä onnea, josta oli sallittua haluta itselle ja omalle perheelle suurin mahdollinen määrä. Muille toivottiin epäonnea loitsujen ja ilkivallan avulla. Lapsi oli syntymänsä jälkeen vaarallisessa välitilassa kasteeseen asti ja siten hauraampi muiden lähettämälle pahalle. Kastaminen pyrittiin suorittamaan mahdollisimman nopeasti ensimmäisten elinpäivien aikana, mikäli välimatkat sen sallivat. Kasteelle lapsen veivät kummit, sillä äidin nähtiin olevan vielä epäpuhdas synnytyksen jäljiltä.

Nimen ajateltiin tuovan lapselle suojelusta, oli se sitten suvun aiemmilta jäseniltä saatu nimi tai kristillisen pyhimyksen mukaan annettu. Nimi vaikutti siihen, millainen persoona lapsesta aikuisena tulee, esimerkiksi kunnioitetun esivanhemman mukaan nimetty lapsi osasi toimia oikein ja olla esikuvansa kaltainen. Toisaalta väärä nimi saatettiin muuttaa aikuisuuden kynnyksellä sopivammaksi.

Sairaudet eivät johtuneet ihmisestä itsestään, vaan ulkopuolisesta tekijästä, kuten hengestä tai pahalla silmällä katsomisesta. Taudit parannettiin kansanparannuksella ja saunassa, ja pitkälle 1800-luvulle asti harva lapsi näki sairaavuoteensa vieressä lääkäriä. Lääkitsemisestä vastasivat

parantajat ja papisto. Lapsen selviytymistä ja elinvoimaa pyrittiin turvaamaan monin eri tavoin, kuten esimerkiksi loitsuilla ja taikaesineillä kappeloissa.

Elinvoiman vuoksi lapsen hiuksia ei leikattu lainkaan ensimmäisen elinvuoden aikana. Leikattujen hiusten pelättiin päätyvän osaksi vihamiesten taikoja. Hiusten lisäksi hampaat olivat symbolisesti merkittäviä ja niihin liittyi paljon uskomuksia. Ensimmäisien hampaiden puhkeaminen oli merkittävä hetki, ja myös hampaat liitettiin elämänvoimaan. Irronneet hampaat hävitettiin huolella joko tuleen viskaamalla tai kätkemällä uuninrakoon. Maitohampaat annettiin siten uuninukolle lahjaksi ja tilalle lapsi sai rautahampaat. Perinteen voi nähdä elävän nykyisessä hammaskeijuperinteessä.

Vaikka ahtaasti asuttaessa lapsen unta häiritsivät monet äänet ja ihmiset, ei lapsille laulettujen laulujen tarkoitusperä kuitenkaan alun perin ollut nukuttaminen vaan suojeleminen. Vanhan uskomuksen mukaan ihmisen sielu matkasi unessa Tuonelaan, ja palasi matkalta ennen heräämistä. Lapselle laulettiin, koska matkan ja paluun toivottiin olevan turvallinen.

Lelut

Lelu on leikin väline. Mielikuvituksen avulla esine saa uusia merkityksiä ja käyttötarkoituksia, joita aikuiset eivät tulisi edes ajatelleeksi. Leikkikalut ja lelut ovat erityisesti leikkiä varten tehtyjä ja tarkoituksenmukaisia esineitä. Tarkoituksenmukaisuus on usein aikuisten sanelemaa, sillä lapsia on ha-
luttu ohjata ja kasvattaa ajan hengen mukaiseen suuntaan. Lelujen määrä ja arvostus on vaihdellut vuosisatojen aikana.

Varhaisia leluja on säilynyt hyvin vähän. Lelut tehtiin usein saatavilla ole-
vista luonnonmateriaaleista. Alkuun aikuiset tekivät lelut lapsille, mutta
pikkuhiljaa taitoja opeteltiin itse. Suomalaisilla lapsilla lelut olivat 1700-lu-
vulla usein aikuisten käyttämiä esineitä mukailevia, pienikokoisempia ver-
sioita. Niiden avulla opeteltiin työhön ja tulevaan aikuisuuteen liittyviä tai-
toja.

Tehtaassa tai käsityönä valmistetut ostolelut olivat monelle vähävarai-
semmalle lapselle tuntemattomia, varakkaammassa perheissä leluja tilat-
tiin ja ostettiin. Esimerkiksi tinasotilaista myytiin markkinoilla ja niitä ti-
lattiin suoraan tinanavalajilta. Markkinatuliaisena lelut olivat suosittuja.
Myöhemmin lelujen materiaaleiksi tulivat myös puu, keramiikka, kangas,
nahka ja bakeliitti. 1860-luvulla Helsingissä toiminut Lasten paratiisi (Para-
dis des Enfants) oli ensimmäisiä leluihin erikoistuneita liikkeitä. Nokian
gummitehdas alkoi valmistaa lapsille ja vauvoille tarkoitettuja kumileluja
1930-luvulla. Suomalaisista tehtaista pitkäikäisimpiä on vuonna 1923 pe-
rustettu Oy Juho Jussila, joka valmistaa leluja puusta. Matematiikan ope-
tukseen alun perin kehitetty Fortuna-peli on tehtaan tunnetuin tuote, ja
yrityksen Jukka-leluja vietiin myös ulkomaille. Leluja kehitettiin koko ajan
enemmän lasten kehitystä tukeviksi.

Nykyisinkin lelut voivat olla koottavia, oppimiseen tarkoitettuja älyleluja, puhtaasti viihteellisiä nukkeja tai pehmoleluja. Leluja tehdään eri ikäkaudet ja lapsen kehitysvaiheet huomioiden. Hyvinvoinnin ja vaurauden kasvun myötä myös lelujen määrä on kasvanut ja valmistusmateriaali vaihtunut pääasiassa muoviin. Lisäksi leluja markkinoidaan lyhyemmissä sykleissä ja niiden käyttöikä on lyhyempi kuin aiemmin. Viihteellisyydelle annetaan paljon painoarvoa ja lapset pyritään tavoittamaan markkinoimalla heille suoraan.

Syrjästäkatsojat

Kaikki eivät yrityksistä huolimatta ole yhteiskunnassa samanarvoisessa asemassa. Historian aikana lapset ovat olleet sekä keskenään että aikuisiin nähden eriarvoisessa asemassa joko varallisuuden, syntyperän tai fyysisten ominaisuuksien vuoksi. Osa lapsista seuraa elämää yhä sivusta, sillä syrjäytyminen ei ole kadonnut yhteiskunnan kehityksestä huolimatta mihinkään, vaikka se onkin vähentynyt merkittävästi.

Kerjääminen oli 1800-luvulle asti ainoa todellinen sosiaaliapu. Itsellisen väestön kasvu muutti kuitenkin asenteita, ja kerjääminen rinnastettiin juoppouteen ja irtolaisuuteen. Huonot satovuodet koettelivat ihmisiä, ja kunnat kehittivät osaltaan vaivaishuoltoa tukeakseen yhteiskunnan köyhimpiä. Lasten poisantaminen oman perheen luota oli yleistä. Vähävaraisten perheiden lapsia annettiin huutolaisiksi. Kuntien ylläpitämässä järjestelmässä lapset kaupattiin julkisesti sille, joka otti heidät halvimmalla elättääkseen. Lapset nähtiin usein halpana työvoimana ja heitä kohdeltiin huonosti. Järjestelmä koski myös vanhuksia ja vammaisia. 1923 voimaan tullut köyhäinhoitolaki kielsi julkiset huutokaupat, mutta järjestelmä toimi kaitsijamiesten toimesta vielä 1930–40-luvuille asti.

Romanit ovat olleet osa suomalaista yhteiskuntaa 1500-luvulta lähtien ja he muodostavat oman yhteisönsä, jolla on omat kulttuuriset toimintatavat. Valtaväestön syrjinnästä huolimatta kiertävää elämäntapaa noudattaneet romanit olivat olennainen osa maaseudun tilapäistä työvoimaa. He hankkivat elantonsa myös kauppiaina myymällä maanviljelijöille välttämätöntä tavaraa. Kiertämistä yritettiin rajoittaa kiertolaislaeilla 1800-luvulta lähtien ja itsenäisyyttä havittelevassa valtiossa romanit haluttiin sulauttaa osaksi valtaväestön kulttuuria. 1936 säädetty irtolaislaki vaati kaikille asuinpaikan ja vaikeutti kiertämistä ja lain nojalla erityisesti naisia lähetettiin työlaitoksiin. Lapset jäivät joko sukulaisten hoiviin tai heidät laitettiin lastenkotiin. Kaupungistumisen myötä huostaanottopolitiikka kiristyi, ja 1950- ja 60-lukujen romanilapsista pyrittiin lastenkodeissa saamaan kovalla kurilla "tavallisia suomalaisia". 1960-luvulla alkanut oman kulttuurin

arvostus romanien keskuudessa ja valtaväestön asenteet vaikuttivat myös lasten koulunkäyntiin: ensimmäinen säännöllisen koulunkäynnin aloittanut sukupolvi kasvoi 1970-luvulla.

1500-luvulta lähtien seurakuntien ylläpitämät vaivaistuvat kokosivat yhteen yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat. Sokeat, rannat, vammat ja mielenterveyden ongelmista kärsineet saatiin edes jonkinlaisen avun piiriin ja pois yhteiskunnan silmistä. Erityisesti lapset olivat heikossa asemassa. Tuvat saivat rahallista tukea kunnilta, mutta verkosto oli vaatimaton. Kristillisen opin mukaisesti vähäosaisista tuli huolehtia, mutta käytännössä heidät eristettiin muusta yhteiskunnasta. 1840-luvulla kehitysvammaiset ja mielisairaat suljettiin keisarillisen asetuksen mukaisesti "houruinhuoneisiin". Kuurot ja sokeat saivat omia koulujaan, joiden opetus tähtäsi ammattiin, mutta esimerkiksi kehitysvammaiset sivuutettiin kansakouluasetuksessa tyystin. Vasta 1900-luvun alussa erityistä tukea tarvitsevat oppilaat huomioitiin lähikoulujen opetuksessa, ja 1979 asetettu peruskoululaki takasi kehitysvammaisille valtakunnallisen tason opetusta.

Hyvinkäälle perustettiin Ävikin kuuroille tytöille suunnattu koulukoti vuonna 1911. Koulu muutettiin vuonna 1930 kuurojen vanhainkodiksi ja jatkaa toimintaansa yhä tänäkin päivänä Kuurojen palvelukeskuksen ylläpitämänä palvelukeskuksena. Nykyisin myös monet muut 1800-1900-luvuilla perustetut etujärjestöt jatkavat vammaisten etujen ajamista mm. politiikassa. YK:n yleissopimus vammaisten oikeuksista sitoo myös Suomea.

Epätasaisesti jakautunut toimeentulo vaikuttaa myös nykyisin lasten elämään. Vanhempien syrjäytymisriski ja vähänvaraisuus näkyvät yhteiskunnan tukitoimista huolimatta. Tutkimusten mukaan 14,7% lapsista elää köyhyys- ja syrjäytymisriskin alla. Vähänvaraisuus voi eristää lapsia sosiaalisesti ja vaikuttaa esimerkiksi harrastuksiin ja koulunkäyntiin. Jos lasten ei syystä tai toisesta ole ollut mahdollista asua oman perheensä luona, voi-

daan heidät sijoittaa perhekoteihin tai koulukoteihin. Hyvinkään, Nurmi-
järven ja Vihdin yhteinen Nikinharjun lastenkoti toimi yhtäjaksoisesti vuo-
desta 1952 vuoteen 2012.